

Coodonatori

Ilona BĂDESCU

Silviu GONGONEA

Comitetul științific

Prof.univ.dr. Florica Bechet, Universitatea din București

Prof.univ.dr. Nicu Panea, Universitatea din Craiova

Prof.univ.dr. habil. Mihaela Cecilia Popescu, Universitatea din Craiova

Prof.univ.dr. Cristiana Teodorescu, Universitatea din București

Conf.univ.dr. Nina Aurora Bălan, Universitatea din Craiova

Conf.univ.dr. habil. Daniela Dincă, Universitatea din Craiova

Conf.univ.dr. Anatolie Ionaș, Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul în Chișinău

Conf.univ.dr. Camelia Manolescu, Universitatea din Craiova

Conf.univ.dr. Anamaria Preda, Universitatea din Craiova

Conf.univ.dr. Natalia Străjescu, Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul în Chișinău

Conf.univ.dr. Polina Taburceanu, Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul în Chișinău

Conf.univ.dr. Ana-Maria Trantescu, Universitatea din Craiova

Lect.univ.dr. Iona Bădescu, Universitatea din Craiova

Lect.univ.dr. Georgiana Dilă, Universitatea din Craiova

Lect.univ.dr. Silviu Gongonea, Universitatea din Craiova

Coodonatori

Ilona BĂDESCU

Silviu GONGONEA

TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE

**INTERFERENȚE CULTURALE
ȘI LINGVISTICE ÎN CONTEXT
EUROPEAN**

**In honorem magistrae
Nina Aurora Bălan**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2022**

Copyright © 2022 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Tradiție și continuitate : interferențe culturale și
lingvistice în context european : in honorem magistrae
Nina Aurora Bălan / coord. Ilona Bădescu, Silviu Gogonea. -
Craiova : Universitaria, 2022
Conține bibliografie
ISBN 978-606-14-1844-2

I. Bădescu, Ilona (coord.)
II. Gogonea, Silviu (coord.)

008

Autorii poartă responsabilitatea pentru conținutul articolelor.

Volum finanțat din fondurile Facultății de Litere.

© 2022 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

PREFAȚĂ

Răbdarea și abnegația unui persoane inimoase și neobosite au făcut ca o conferință despre care nu știam dacă va supraviețui sau va crește în timp să devină un reper printre manifestările științifice ale Facultății de Litere din Craiova. Este vorba despre Doamna Profesoară Nina Aurora Bălan, un coleg deosebit, dar, mai ales, un om ce nu și-a cruțat energiile pentru a-i aduce pe cei tineri aproape de dumneai și pentru a le împărtăși, în maniera sa unică, jovială și pozitivă, din experiența bogată.

Astăzi, putem veni în față cu volumul dedicat celei de-a patra ediții a Conferinței Naționale **TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE** și să afirmăm că eforturile noastre comune nu au fost în zadar, că în spatele unei realizări academice stă întotdeauna, cum este firesc, o mână de oameni ce și-a găsit un mentor și care se află într-un permanent schimb de idei.

Proiectul a pornit tocmai de la necesitatea întăririi unor direcții de lucru prin angrenarea a cât mai multor cadre didactice și cercetători din Craiova și din țară – am primit inclusiv sprijinul colegilor din Republica Moldova cărora, și nu doar lor, ținem să le mulțumim pe această cale pentru contribuțiile aduse! – însă, la fel de mult ne-a interesat să îi încurajăm pe tinerii noștri doctoranzi din cadrul Școlii Doctorale „Alexandru Piru”, precum și pe cei veniți dinspre alte centre universitare, mărturie stând ponderea lucrărilor acestora în volumele publicate anterior și anul acesta.

Ediția de la sfârșitul lunii noiembrie a anului 2021, desfășurată din cauze bine știute on-line, a stat sub un generic ofertant și adaptat provocărilor pandemice pe care le traversăm, și anume **INTERFERENȚE CULTURALE ȘI LINGVISTICE ÎN CONTEXT EUROPEAN** și a urmărit promovarea valorilor culturale naționale ce rezonază cu un anumit tip de gândire și de expresie artistică relevant pentru contextul european. Probabil că aceasta este explicația pentru prezența unui număr mare de participanți și pentru diversitatea tematică a lucrărilor expuse ce a pornit de la tradiție sau de la prezența maladivului în literatură ca simptom al celor din urmă ani.

Volumul cuprinde, așadar, lucrările celei de a patra ediții a conferinței și am crezut de cuviință să grupăm articolele în funcție specificul disciplinelor angrenate și de instrumentele de lucru. De asemenea, am remarcat bogăția unghiurilor de abordare a diferitelor aspecte literare, lingvistice sau antropologice și tratarea lor din perspectivă interdisciplinară. Astfel, prima secțiune este dedicată literaturii, cea de a doua lingvisticii, iar cea de a treia studiilor culturale. Toate stau sub semnul integrator al „tradiției” ale cărei sensuri se cer interogate și reconfigurate, precum și al „continuității” sinonime cu noul și adaptarea la el în sens reformist.

Ilona BĂDESCU,
Silviu GONGONEA

Dragă Nina,

Cred că un text mai puțin formal, cum ar fi o scrisoare, este mult mai potrivit cu emoția cuvintelor pe care aș fi vrut să ți le spun, și până la urmă le voi scrie, chiar dacă ele vor fi așezate în fruntea unui volum „in honorem”.

O scrisoare, dincolo de apropierea pe care o stabilește între cel care scrie și cel căruia i se scrie, are darul coagulării unui trecut, a unui trecut comun, a unui trecut asumat, împărtășit, despre care atât cel ce scrie cât și cel căruia i se scrie au opinii, sentimente, complicități, într-un cuvânt, o astfel de scrisoare marchează o solidaritate, pe când un text „in honorem”, un text oarecum solemn, sau, cel puțin, sobru, scutură cuvintele de căldura emoției, lăsându-le în răceala monumentalității lor sintactice.

O scrisoare mai poartă cu sine și certitudinea unei urmări, a unei continuări, (altfel ar fi doar o înștiințare!), a normalității unui timp personal, subiectiv, afectiv, în timp ce textul „in honorem”, prin excepționalitatea sa ocazională, tulbură orice normalitate, deșiră timpul, poate chiar distanțează.

Mai există un motiv pentru care am ales această formă de comunicare.

Deși colegii noștri au terminat, destoinici fiind, demult acest volum, eu am tot întârziat scrierea acestor vorbe. Treburile, obligațiile, mizeria cotidiană, spaimele, lenea m-au tot făcut să amân momentul în care, cu determinare, să mă așez la birou și să onorez cererea lor de a scrie despre tine.

Ciudata soartă a cuvintelor a făcut ca acest moment să fie chiar de ziua ta, așa că am hotărât să nu scriu despre tine ci să îți scriu pur și simplu o scrisoare, care mai are darul, realizez acum, de a-ți permite răgazul memorărilor înaintea așezării ideilor în șirul lor comprehensibil.

Trecerea anilor a făcut ca vârsta noastră să însemne puțin și din istoria școlii noastre, participarea noastră la continuarea ei, la nuanțarea ei, prin tine, la colorarea ei, la umplerea ei de bucuria existenței un profesor aparte.

Trecerea anilor a confirmat că felul tău de a fi, de a lucra, de a comunica, de a face ca tinerii să înflorească a fost cel corect și această realitate se măsoară în iubire.

Este iubirea ce ti-o poartă studenții tăi, colegii tăi.

Această realitate se mai măsoară în puterea amintirii.

Faptul că nu te strecuri ci ești puternic prezentă în amintirea celorlalți demonstrează ceea ce am zis anterior.

Unii au construit instituții din ziduri, arhitecturi complicate, impozante, doar că zidurile, deși au și ele amintirile lor, le spun cu greu. Tu ai decis să construiești instituții prin oameni. Amintirile lor fac istoria să trăiască, și, odată cu ea, și pe tine. Ești o istorie cu țigara în mână.

Cred că devin un pic prea patetic, dar imaginea ta, a profesorului nonșalant, cu țigara fumegând obraznic în cele mai diferite locuri predomină, ironizând încercările mele de a fi sentimental și serios.

Profesor iubit! Mulți ar dori să audă asta despre ei înșiși. Așa cred că te găsește acest volum pe tine, căreia îi spun „la mulți ani”.

Cu prietenie, Nicu Panea

LITERATURĂ

ELEMENTE CUBISTE ÎN ROMANUL „PATUL LUI PROCUST” DE CAMIL PETRESCU

Mihaela-Bianca BANCĂ
Școala Doctorală „Alexandru Piru”
Universitatea din Craiova
banca.mihaela.i3z@student.ucv.ro

REZUMAT

The interwar period represents a rich period for the Romanian culture. From the point of view of the evolution of literature, it should be mentioned that a synchronization with European literature is achieved through some big names such as Mircea Eliade, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu. Not only literature is influenced by the European direction, but also the other arts. However, we find that an interference of the arts with literature occurred late in our country. Cubism was a more specific trend in painting, but theorists have identified cubist features in literary works as well. Cubist elements can also be found in Camil Petrescu's novel, "Procurst's Bed". Among them we notice: the existence of several perspectives on some events or characters, the writer's reaction to reject the embellished, decorative writing, the authenticity that is equivalent to the simplicity promoted by cubism, the interest for the human mind, for the conscious and unconscious concepts, the representation of ordinary characters and common situations, and the collage approach represented by borrowing a character from another of his novels.

Cuvinte-cheie: *cubism, literatură, Camil Petrescu, pictură*

1. Arte și literatură

Perioada interbelică a reprezentat o perioadă de înflorire a culturii române în general și a literaturii în special. Acum se impun pe firmamentul literaturii nume ca Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Hortensia Papadat-Bengescu, George Călinescu, Camil Petrescu. Există un curent de opinie printre intelectualii români care erau convinși asupra „necesității revitalizării literaturii române” (Mușat 2004: 8). Emanciparea și sincronizarea cu literatura europeană se va realiza începând cu anii '30 ai secolului trecut prin autori precum Mircea Eliade, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Anton Holban. Unii scriitori păstrează tematica rurală și cultivă în continuare romanul obiectiv, dar adaugă elemente de modernitate. Alții vor trece la nivelul următor abordând tehnici narative noi precum introspecția, analiza, monologul interior. Acesta este și cazul lui Camil Petrescu la care N. Manolescu sesizează o „acută” (Manolescu 2008: 556) conștientizare a nevoii de reformă a literaturii.

Interferența dintre arte și literatură s-a făcut târziu în cultura română. Acest lucru ar putea fi explicat de faptul că pictura a fost mult timp sub influența culturii bizantine astfel încât o școală românească de pictură a apărut târziu. Muzeele, critica și istoria artei apar la fel de târziu la noi, în perioada modernă. Camil Petrescu, fiind exponent al modernismului românesc interbelic, a beneficiat de avantajele acestei

perioade productive în care domeniile au interferat. În opera sa, apar numeroase referiri la opere de artă (picturi, statui, clădiri, opere muzicale etc.) cu toate că scriitorul nu urmărește relația dintre ele și literatură. Este însă interesat de melanjul psihologiei cu literatura, iar acest interes îl propagă în mod natural spre curentul modernist și spre modelul proustian.

2. Cubismul – elemente specifice

Deși sunt multe curente estetice comune artelor vizuale și literaturii, sunt totuși curente ce sunt mai degrabă caracteristice uneia dintre categorii decât celeilalte. Cubismul este un curent cu o foarte mare influență în pictură, un curent controversat ce a apărut la începutul secolului al XX-lea. Fondatorii lui sunt considerați Georges Braque și Pablo Picasso care și-au propus să recreeze arta în raport cu lumea nouă în plin proces de industrializare și avânt științific. Denumirea a fost dată de formele geometrice folosite. Pe parcurs, picturile au devenit din ce în ce mai abstracte, iar centrarea pe subiect a picturii tradiționale a fost progresiv estompată. Rezultatul final și meritul lui Picasso în special a fost „metafora poetică” (Apollinaire 2010: 74) obținută prin aplicarea unor tehnici revoluționare. Deși era o modă nouă, pionierii cubismului au fost influențați de antecesorii lor, Paul Gauguin și Paul Cezanne, dar și de arta primitivă (în special cea africană). În cubism, operele de artă nu mai sunt imitații ale naturii evocate, ci sunt expresie a aplicării unui filtru personal asupra realității. Adepții curentului au renunțat la redarea realistă a figurilor și obiectelor, au experimentat folosind forme deschise și au redat obiectele din mai multe perspective. Într-o primă etapă, cea a cubismului analitic, s-a pus accentul pe detalii, s-au folosit culori închise (griuri și tonuri de pământ), iar subiectul a fost plasat în centrul picturii ce părea tridimensională. Imaginea era descompusă în forme geometrice și oferea o perspectivă multiplă. În a doua etapă, cea a cubismului sintetic, are loc „renașterea culorilor vii” (Barr Jr. 1936: 82), imaginea tridimensională dispăre, pictura se abstractizează. Tot acum, cubiștii au folosit și «papier collé», o tehnică de colaj ce implică lipirea pe pictură a unor bucăți de texte decupate, materiale textile, lemn sau fragmente din alte picturi. Așadar caracteristicile cubismului sunt: formele abstracte, simplitatea (realitatea este redată simplificat, dar într-o interpretare proprie artistului), perspectiva multiplă și prezentarea unor subiecte obișnuite (oameni obișnuiți în situații obișnuite).

Cu toate că prezintă elemente de continuitate, cubismul a marcat „o ruptură” (Mattick 2003: 15) față de tot ce îl precedase și totodată a influențat curente ulterioare în arte precum futurismul, constructivismul, expresionismul abstract etc. Dar influența cubismului s-a manifestat și în sculptură, muzică, fotografie, film, design grafic și literatură. Cubismul în literatură a luat naștere la scurt timp după apariția lui în pictură atunci când Guillaume Apollinaire, Pablo Picasso și alți poeți și pictori au format avangarda. Trăsăturile lui specifice sunt transpuneri ale caracteristicilor curentului din pictură în literatură. Astfel romanul obiectiv și unidimensional este înlocuit cu cel subiectiv și pluridimensional. Scriitorii manifestă mai mult interes pentru universul interior al personajelor decât pentru cel exterior. Cubiștii sunt interesați de psihic, de conștient și subconștient, de abstract și creativ, iar în acest

sens o mare influență au exercitat-o studiile lui Sigmund Freud. Tehnica perspectivei multiple din artele vizuale este preluată și de scriitori care prezintă personaje și situații din punctul de vedere a mai multor personaje. Intervine deci subiectivitatea și relativitatea experiențelor percepute din mai multe unghiuri. În picturile cubiste, individul este prezentat ca o imagine într-o oglindă spartă. Imaginea întregă se descompune în fragmente sau fragmentele dispersate se compun într-o imagine – acestea sunt cele două perspective întâlnite chiar la creatorii curentului cubist. Această fragmentare are corespondent în literatură o sintaxă discontinuă, renunțarea la descriere și anecdotă. Cubismul analitic a indus renunțarea la regulile gramaticale, folosirea unei punctuații atipice sau absența ei, versul liber etc. Cubismul sintetic a dus chiar la amestecul poeziei cu desenul. De exemplu, Guillaume Apollinaire folosea caligrame atât de des încât acestea au devenit o marcă a scriiturii sale. Alături de G. Apollinaire mai amintim pe Blaise Cendrars, Gertrude Stein, Jean Cocteau, Max Jacob, Érico Veríssimo ca reprezentanți ai cubismului literar. Se observă că reprezentanții sunt cu precădere poeți, dar cubismul literar s-a manifestat și în proză.

3. Cubism în literatură. Studiu de caz: „Patul lui Procut” de Camil Petrescu

În continuare, vom identifica elementele cubiste din romanul lui Camil Petrescu, „Patul lui Procut”, analizând corespondența trăsăturilor cubismului specific artelor vizuale cu însușirile cubismului literar. Acest roman constituie un pas înainte în modernizarea literaturii române și un exemplu aliniere la literatura europeană urmând îndemnul lui E. Lovinescu enunțat în teoria sincronismului. Firul narativ se țese prin împletirea a mai multe perspective asupra unor evenimente și indivizi aparținând unor diverse personaje. Perspectiva multiplă este, așa cum am arătat mai sus, o trăsătură împrumutată de la cubiști. Tabloul se compune din cioburile oglinzii sparte, acestea fiind reprezentate în roman de jurnale, scrisori și mărturii ale personajelor. Astfel perspectiva unică și obiectivă a naratorului omniscient este înlocuită de pluriperspectivism subiectiv, dar care conduce în final la construirea unei realități obiective. Relativismul este o tehnică modernă prin intermediul căreia Camil Petrescu „alcătuiește un dosar de existențe” (Crohmălniceanu 1984: 110) pe modelul furnizat de André Gide.

Interesul cubiștilor pentru psihicul uman, pentru conștient și subconștient se regăsește și la Camil Petrescu. În „Patul lui Procut”, unii critici au identificat modelul proustian al fluxului conștiinței, alții, însă, sunt de părere că scriitorul român „se îndepărtează tocmai de conținutul proustian al acestei metode” (Manolescu 2008: 666). Ion Negoïtescu adoptă o poziție mediană afirmând că primele o sută de pagini sunt de factură proustiană „fără densa infuzie de estetism și prețiozitate somptuoasă” (Negoïtescu 1966: 252), dar restul se desprind de această tehnică. Interesul lui Camil Petrescu pentru modelul proustian a fost declarat în articolul „Noua structura și opera lui Marcel Proust”, „unul din primele texte care afirmă în chip radical noutatea tentativei proustiene” (Mavrodin 1981: 87). Urmând modelul scriitorului francez, romanul „Patul lui Procut” se clădește din amintirile personajelor, dar aceste amintiri se prezintă neorganizat, întrerupt, sunt dispersate precum formele cubiste. Timpul este

fragmentat, iar spațiul este o combinație între spațiul exterior și cel interior pe care de altfel se pune accentul. Spațiul trăirilor interioare, al gândurilor este cel preferat și analizat sistematic de către autor.

Fluxul narativ este discontinuu. Romanul este alcătuit din trei scrisori ale doamnei T. către autor, jurnalele lui Fred care include și scrisorile lui Ladima către Emilia, epilogul lui Fred Vasilescu și notele de subsol ale autorului. Un al doilea epilog a fost introdus la apariția celei de-a doua ediții a romanului. Structura romanului pare haotică, încâlcită, dezorganizată și dezordonată amintind de formele geometrice ale unei picturi cubiste ce așteaptă să fie descifrate și recompuse în imaginea inițială, unitară.

Autenticitatea coroborată cu substanțialitatea specifică romanelor sale reprezintă echivalentul simplității cultivate de cubism. Renunțând la stilul pretențios al dialogului și comportamentului personajelor promovat de romanul tradițional, Camil Petrescu „decentralizează romanul” (Manolescu 2008: 662), îl expune într-o formă autentică. Pornind de la ideea că autenticitatea reprezintă expunerea realității prin intermediul propriei conștiințe și ținând cont de faptul că în „Patul lui Procust” realitatea este prezentată prin prisma experiențelor mai multor personaje, atunci putem concluziona că autenticitatea este realizată prin receptarea realității de către fiecare personaj. Impresia de autenticitate este redată prin utilizarea stilului epistolar care face ca totul să fie o confesiune a adevărului, a unor experiențe trăite și redade prin ochii fiecărui personaj așa cum acestea le-au perceput. Substanțialitatea se reflectă sub forma iubirii și a demnității, ambele fiind aspecte ale esenței vieții ce induc ideea de concret. Valorile existențiale și prezentarea realităților sociale din universul cotidian la care putem adăuga „obsesia exactității” (Simion 2002: 164) transformă romanul într-un tablou convingător al României anilor '30.

O altă trăsătură a cubismului din artele vizuale ce se reflectă în literatură este reprezentarea unor personaje și situații obișnuite. Romanul lui Camil Petrescu se centrează pe poveștile a câtorva personaje, oameni obișnuiți ce trăiesc în universul autentic, familiar scriitorului și cititorului: doamna T., Fred Vasilescu, Ladima, iar în aceste povești sunt implicate și alte personaje secundare cu apariție secvențială: Emilia, Victoria (sora Emiliei), tatăl lui Fred etc. Pe lângă acestea, autorul are un statut special: „nu e nici protagonist, nici narator, nici cu totul absent din roman” (Manolescu 2008: 665). George Ladima este personajul absent. Despre el vorbesc alte personaje, iar caracterizarea lui este realizată prin intermediul scrisorilor către Emilia, al afirmațiilor lui Fred, prin comentariile Emiliei și părerile altor personaje, prin prisma notelor de subsol introduse de autor sau prin articolele reproduse în acestea. Ladima este personajul specific romanelor lui Camil Petrescu: intelectualul rafinat, analitic, lucid, cu valori morale înalte, inadapdat la societatea cu ale cărei valori nu este compatibil. Visează la o iubire ideală, este justițiar, trăiește într-o lume a ideilor departe de lumea materială și materialistă, aspiră la demnitate absolută, iar atunci când aceste iluzii rămân fără argumente, se sinucide. El este văzut din mai multe perspective precum personajele din picturile cubiste: Emilia auzise că era „un excelent gazetar” (Petrescu 1997: 110), Cibănoiu credea că „n-avea talent... Scria și el așa” (Petrescu 1997: 236), procurorul care ancheta sinuciderea îl considera „unul